

ЖАНР ПОДОРОЖЕЙ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 21.

УДК: 821.133.1.09

Мотрук В. Жанр подорожей у французькій літературі; 19 стор.; кількість бібліографічних джерел – 31; мова українська.

Анотація. У статті висвітлено еволюцію подорожньої поезії і прози у французькій літературі від XII до XXI ст.

Ключові слова: літературний напрям, жанр подорожей, подорожні нотатки, уявна подорож, філософський роман-подорож

Summary. Le propos de notre article est d'examiner le probleme d'evolution de la poesie et de la prose de voyages dans la litterature française (XII – XXIe s.).

Mots-clefs: conception litteraire, genre du récit de voyage d'ecrivain, notes de voyage, voyage imaginaire, roman-voyage philosophique.

Літературний жанр визначається як історично сформований тип літературного твору, який синтезує характерні особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, що постійно розвивається і збагачується" (9, с.251). Епічними жанрами є епопея, роман, новела, трагедія, водевіль та ін. Жанровий поділ ліричних творів здійснюється залежно від типу переживань поета: ліричний вірш, пісня, елегія, епіграма, епітафія та ін.(4,с.183).

Згідно визначення БСЭ, "подорожі в літературі" – це нотатки мандрівника, що містять дорожні враження, опис дорожніх пригод, спостережень, які претендують на повідомлення читачеві нових відомостей про маловідомі чи нововідкриті країни; історія стилізованого під опис реального чи вигаданого мандрування, підпорядкована додатковому ідейно-художньому завданню: пригодницькій, утопічній, філософській тощо (19, с. 707). Немає єдності серед учених з питання віднесення літератури подорожей до окремого художнього жанру. Окремим жанром її вважають В. М. Гуминський, С. А. Абрамович, Є.Ю.Саприкіна, П.І. Шпагін та ін. Літературне втілення подорожей існує ще й як *літературний прийом в інших жанрах*, головним чином прозово-романних (1, с.419; 25, с.86). Як жанр, так і прийом подорожей стали невід'ємним елементом художньої літератури у другій половині XIX ст.

Жанр подорожей представлений в багатьох літературних напрямках. Сентименталізм з його особливою увагою до індивідуального світу людини, вдавався до естетичної розробки форм оповіді від першої особи – листів, щоденників, спогадів, подорожніх нотаток ("Сентиментальна подорож по Франції й Італії» Л. Стерна, "Життя Маріанни" де Маріво, "Юлія, або Нова Елоїза» Ж.-Ж. Руссо та ін.). Романтики з їх тягою до опису індивідуальних переживань збагатили літературу подорожей, увівавши в неї *ліричний дорожній нарис*. Можливість показати завдяки подорожам різноманітні сторони матеріального і духовного життя людей, дати замальовки звичаїв, типових побутових явищ приваблювала до цього жанру представників реалізму. Тематика подорожей розробляється

й у творах постмодернізму (Дж.Джойс, У.Еко, Х.Л.Борхес) (1,с.421).

У нашій статті ставимо за мету, не претендуючи, звісно, на вичерпне висвітлення теми, прослідкувати побутування жанру подорожей у французькій літературі протягом доволі великого історичного періоду: від XII до наших днів.

На його формування впливали як дорожні записи чи розповіді самих мандрівників, тобто *документальні подорожі*, так і легенди, що виникли із них (вигадані подробиці мандрів Одиссея, навіяні народними повір'ями про плавання аргонавтів і похід греків на Трою). Документальні подорожі, написані тоді, коли проза ще не була поділена на наукову і художню (античність, Середньовіччя, Відродження) зберегли як пізнавальну, так і естетичну цінність. Антична література (особливо грецький роман) увібрала в себе чимало елементів географічних, етнографічних описів авторів-мандрівників.

Авторами найдавніших документальних пам'яток були середньовічні європейські мандрівники: купці, палігрими, місіонери. Дорожні враження прочан відбито у численних *"паломниках"*. Купці, котрі їздили по товар у далекі країни, також занотовували враження від побаченого, а відтак їх поширювали ("Книга" Марко Поло та ін.).

У бібліотеках та архівах Франції зберігаються численні рукописні пам'ятки, у яких ідеться про Україну кінця XVI й першої третини XVII ст. Вони вийшли з-під пера різних французьких мандрівників: дорожні нотатки графа Ф. де Паві, опис України в огляді Східної Європи, складеному в 30-х рр. для Людовіка XIII, реляції послів з Варшави й Константинополя, мемуари дипломатів тощо (21, с.41). Є також документальні свідчення армійських офіцерів, інженерів, картографів, запрошених на службу в країни європейського Сходу (прокладати маршрути й дороги, складати карти, переписи населення тощо). Військовий інженер *Гійом Левассер де Боллан* понад 15 років мандрував по Україні, зводячи фортеці для прикриття з півдня володінь Польського Королівства. Досконало вивчив топографію, етнографію, побут України, і, повернувшись на батьківщину, поклав здобуті знання у

книгу " *Опис України* " ("*Description d'Ukraine*»), що стала цінним історичним джерелом для вивчення життя українського народу у першу половину XVII ст.

Поетія на подорожню тематику бере свій початок у лицарській літературі Середньовіччя (XII – XIII ст.), а саме у творчості французьких і німецьких мандрівних поетів і акторів, які називали себе *вагантами* (від лат. *vagans, vagantis* – "мандрівний", "блукаючий". Вони були вельми освіченими, сягали вершин науки. Перейнявши з античної літератури життєлюбні мотиви, вони першими відверто заговорили про кохання й дали середньовічній Європі взірці любовної лірики. Найвідоміші ваганти-поети: Гугон на прізвисько Примас Орлеанський, Архіпіта Кельнський, Вальтер Шатільонський та ін. Їх творчість, якій притаманний дух вільнодумства й мандрів, — найраніший провісник майбутньої гуманістичної культури (29, с.190 – 191). У творчості провансальських поетів *трубадурів* найвищим ліричним жанром була *канцона* – пісня на тему лицарського кохання. Видатний майстер канцони – *Бернарт де Вентадорн* (бл. 1140- 1195). У XII ст. на півночі Франції куртуазну поезію і прозу творили *менестрелі* – мандрівні музиканти і співці, що перейняли більшість поетичних форм ліриків Півдня (кансону, альбу, тенсону, баладу та ін.) і розвивали концепцію куртуазного служіння.

У художній літературі Середньовіччя тему мандрів, здійснюваних персонажами, що пересуваються в реальному та фантастичному просторі, одбито й у творах лицарського роману. З-під пера *Кретьєна де Труа* (бл.1130-бл.1191) вийшли кілька епічних циклів про легендарного короля Артура і сера Персевалья, Ерека та Епиду, Кліжеса. У віршованому романі " *Персеваль, або Повість про Грааль* " переповідає захоплюючу, повну пригод, магії і таємниць казку про молодого цнотливого лицаря, котрий своїм праведним життям і безліччю подвигів заслужив право знайти св. Грааль (23, с.45).

Популярність захоплюючих дорожніх описів епохи Великих географічних відкриттів (XV-XVI ст.) посилила використання в художній літературі прийомів опису документальних подорожей і форми дорожнього щоденника (24, с.87). Тему мандрів і географічних відкриттів розробляє *Франсуа Рабле* (бл.1494 – 1553). У четвертій та п'ятій книгах роману " *Гаргантюа і Пантагрюель* " описує подорож Пантагрюеля та його друзів до "оракула божественної Пляшки" за єдино вірною відповіддю на питання буття. Вони відвідують розкидані в безмежному океані маленькі острови, що символізують різні соціальні інститути, цінності, вірування європейців: сім'ю, правосуддя, вчених, духовенство, двір та ін.(2, с.112).

У XVI-XVIIст. тема уявних (фантастичних) подорожей стала основою багатьох філософських і соціально-утопічних романів, чії автори опиралися на утопію *Томаса Мора* і *Кампанелли*, на роман англійського письменника *Френсіса Годвіна* "Людина на Місяці". В романі-подорожі " *Інший світ* », що складався з двох самостійних творів:

" *Держави та імперії Місяця* » і " *Держави та імперії Сонця* », *Сав'єн Сірано де Бержерак* (1619-1655) описує від першої особи уявну подорож на Місяць і на Сонце, під час якої знайомиться з суспільним устроєм тамтешніх аборигенів. Сатирично зображуючи мешканців Місяця, він критикує суспільні вади свого часу, засуджує війну, мріє про соціальну рівність людей (7, с. 131-132). Автор поєднує фантастику з науковими гіпотезами, що вражають своєю передбачливістю: вічні лампи, космічна тріступенева ракета, невагомість, величезні осяяні світлом міста, прилади, які записують і відтворюють звуки та ін.

XVIII ст. для тодішніх французьких письменників і мислителів стало " *століттям подорожей* ". Вольтер відвідує Німеччину, Англію, Швейцарію, Голландію. Монтеск'є три роки мандрує по Німеччині, Італії, Швейцарії, Англії. Руссо, хоч і не з власної волі, їде в Німеччину, Англію. Дідро подорожує у Голландію, Німеччину, Росію. Шеньє пізнає Англію та Італію. Для тих, хто не мав змоги мандрувати по світу, прогалину у знаннях і враженнях заповнювала багата документальна та художня література про подорожування. Двадцятитомна " *Загальна історія подорожей* " абата Прево завоювала йому більше читачів, ніж його відомі романи. Дія романів, казок, трагедій, комедій того часу - серйозного чи потішного змісту – найчастіше відбувається на Сході, в Китаї, в Індії, у Латинській Америці...

На жанровій основі подорожніх нотаток побудований *просвітницький філософський роман-подорож*. Висланий з Франції, *Вольтер* (1694-1778) їде до Англії. Англійську дійсність опише згодом у філософському циклі " *Філософські листи* " та в публіцистичній книзі " *Листи про англійців, написані з Лондона* ". У " *Філософських листах* " він захоплюється політичним устроєм Англії: " *Англійці встановили розумне правління, при якому у всемогутнього государя зв'язані руки, коли має намір творити зло* " (30, р.131). Ознайомлення з " *Мандрами Гуллівера* " Джонатана Свіфта допомогло йому вдосконалити власний " *соціально насичений* " стиль. Запозичений у нього мотив мандрів письменник утілює у повісті " *Кандід* ": її головний герой мандрує по світу у пошуках своєї коханої Кунігунди. Мандрують і персонажі його повісті " *Цариця Вавилонська* ". В " *Історії подорожі Скарментадо, написаній ним самим* ", герой оповідає про свої мандри до Риму, до Франції, Голландії, Англії, Іспанії. Об'їздивши увесь світ, переконався, що всюди одне і те ж: кожний твердить своє і в ім'я своєї віри страчує невірних, в ім'я свого закону творить беззаконня. Писав Вольтер і про фантастичні подорожі. З однієї планети на іншу мандрують фантастичні персонажі повісті " *Мікромегас* " – мешканець Сиріуса Мікромегас та уродженець Сатурна – філософ, секретар сатурнійської академії. Після перебування на Юпітері і відвідин Марса космічні мандрівники приземлилися й обійшли всю Землю за 36 годин (15, с.216).

Віч-на-віч зіткнулися Схід і Захід у " *Персидських листах* " родоначальника французь-

кого Просвітництва *Ш.Л.Монтеск'є (1689-1755)*. Екзотичний орієнтальний колорит, а також літературний прийом "спостереження і враження мандрівника-чужоземця" допомогли йому "езоповою мовою" описати тогочасну французьку дійсність (30, р.45-46). Францію показано через сприйняття двох персів – мудрого Узбека і його юного супутника Рікі. Узбек критикує у своїх листах головні риси французького життя XVIII ст.: абсолютизм Людовіка XIV, фанатизм католиків, аморальність аристократії, жадність банкірів, схоластичну філософію і науку.

Поряд з літературним героєм-андрівником, поміщеним у реальні географічні координати, у літературі подорожей побуває й художній прийом "суб'єктивної гри з простором", тобто так звана "подорож уяви". Його застосовано, зокрема, у творі *Ксав'є де Местра "Подорож навколо моєї кімнати"* та в романі "Південне відкриття, здійснене літаючою людиною, або Французький Дедал" Ретифа де ля Бретона. Герой де ля Бретона на літальному апараті долітає до загубленого світу поблизу Південного полюсу і потрапляє в утопічне суспільство, побудоване на принципах взірцевого суспільного устрою.

"Мандри Гуллівера" надихнули на написання твору на схожу тематику й представника раннього Просвітництва *П'єра Карле де Шамблен де Маріво (1688 - 1763)*. У романі "Острів розуму" застосовує прийом "робінзонади". Вісім європейців опиняються на острові, населеному розумними велетнями, що репрезентують взірць соціальних категорій європейського суспільства. Остров'янин Блектрю вчить їх, як стати кращими. Автор резюмує моральну і соціальну філософію утопії: лише той, хто ближче до природи, може стати добрим, набути мудрості (31, р. 353).

Чимало помандрував по світу й інший видатний представник Просвітництва *Жан-Жак Руссо (1712-1778)*. Шістнадцятирічним юнаком подорожує Східною Францією, Швейцарією, Сардинією (входила тоді до складу Королівства Сардинії). Згодом, вже відомим у Європі письменником і філософом, після того, як його твори "Еміль, або Про виховання" (1762) та "Про суспільний договір" (1762) були піддані осуду в Парижі і в Женеві, кілька років шукає притулку, мандруючи Швейцарією, Пруссією, Англією. У Руссо роман стає щоденником, листами, які фіксують події, враження, роздуми "сентиментального мандрівника", допомагають автору глибше розкривати почуття персонажів, а ще й виражати свої політичні погляди. В епістолярному романі "Юлія, або Нова Елоїза" (1761) Руссо засуджує станове суспільство, протиставляє йому природне почуття любові (31, р.278).

Послідовник Ж.-Ж.Руссо – "руссоїст" *Анрі Бернард де Сен-П'єр (1737-1814)* також прагнув жити в гармонії з природою. Своє прагнення втілює у романі "Поль і Віржинія" (1787). Змалював кохання своїх юних героїв на фоні прекрасної

південноафриканської природи, де вони живуть життям "природних людей" (15, с.212).

Щоденники мандрів знаходимо у творчості головного представника раннього романтизму *Франсуа Рене де Шатобріана (1768-1848)*. У 1791 р. поплив до Північної Америки. Перебування за океаном надихнуло його на створення "Американської подорожі" (1791). Позитивні (дух свободи молодій державі) та негативні (класова та расова нерівність в молодому американському суспільстві) враження того періоду його життя стали підґрунтям романів "Начези" (1826), "Атала" (1801), "Рене" (1802). По фактичний матеріал для епопеї "Мученики", у якій хотів розповісти про конфлікт між християнством і язичництвом в епоху Діоклетіана, їздив до Греції, Анатолії, Палестини, Єгипту, Іспанії. Враження від цієї мандрівки покладає згодом в "Дорожні нотатки. Від Парижа до Єрусалима" (1811 р.). Спогади про мандрування Іспанією увійдуть до іншого його твору – новели "Пригоди останнього Абенсерага" (1826) (30,р.71).

У XIX ст. дорожній нарис став емою літературною формою, у якій знаходить відображення ліричне "я" автора. Це спостерігається, наприклад, у *Альфонса де Ламартіна (1790 – 1869)*. Здійснену в 1832 р. подорож країнами Сходу він описав в однойменному творі "Подорож на Схід" (1835).

Полюбляв подорожувати й інший французький романтик – *Фредерік Стендаль (1783-1842)*. Наслідком його мандрів по французькій провінції стала книга "Записки туриста" (1838). За формою це путівник, але поряд з відомостями про архітектурні й мистецькі пам'ятки у ньому містяться авторські спостереження політичного, соціального та економічного характеру. Його форма "дорожнього щоденника" нагадує манеру "Сентиментальної подорожі" Стерна, розвиваючи разом з тим традицію політичного есе в стилі Монтеск'є (28, с.229). У його житті і творчості визначне місце посіла Італія, яка була для нього і реалією, і своєрідним міфом, створеним його уявою. "Італійський період" його життя – час численних подорожей по країні й найпліднішої творчості. У творах "Життєписи Гайдна, Моцарта і Метастазіо", "Італійські хроніки", "Рим, Неаполь і Флоренція" у формі подорожніх вражень, доповнених філософськими і політичними роздумами, розгортає широку картину життя тодішнього італійського суспільства (30, р.245). Оцінка суспільного життя, естетичні погляди автора знаходять вираз у книзі "Прогулянки по Риму". Образи патріотів-карбонаріїв – борців за возз'єднання Італії – змальовує в романах "Пармський монастир", "Ваніна Ваніні", "Червоне і чорне".

Відомого французького романтика *Жера де Нерваля (1808-1855)* до мандрів спонукала репортерська діяльність: у пошуках цікавої інформації об'їздив чи не весь європейський континент, побував в Африці, на Близькому Сході... Матеріали кореспонденцій склали дві книги документальної прози: "Подорож на Схід" та "Лорелея", що

увібрала в себе враження від мандрів по Німеччині (20, с.256).

Властиве французьким романтикам зацікавлення південними країнами виявилось і в творчості *Альфреда де Мюссе (1810-1857)*. Спогади про подорожі до Іспанії та Італії відбито у поетичній збірці *"Іспанські та італійські повісті" (1830)*. Іспанський колорит панує у поемі "Дон Паес", що увійшла в цю збірку. Танцівниця Камарго, з якою познайомився в Італії, стала прототипом героїні його драматичної поеми *"Каштани з вогню"*.

Подорожня тематика присутня й у творчості видатного французького романтика *Прювера Меріме (1803-1870)*. Подорожував як приватно, так і службово (служив інспектором Генеральної інспекції історичних пам'яток). Враження його перших інспекційних подорожей на південь і захід Франції лягли у чотири їх описи. Веде тут мову не лише про історичні пам'ятники, які інспектував, а й про природу, місцеві звичаї, обряди, пісні і танці, які записував. Упродовж 18 років об'їздив усю Францію, яку вважав для себе *"більш невідомою, ніж Греція чи Єгипет"* (16, с. 13). Дія багатьох новел Меріме відбувається в екзотичних країнах: *"Матео Фальконе"* – на Корсиці, *"Кармен"* – в Іспанії, *"Джуман"* – в Алжирі, *"Локіс"* – у Литві. Завдяки його новелам читач немов би подорожує Корсикою. Реальні факти з історії, матеріальної і духовної культури корсиканців увібрала в себе *"Коломба"*.

Іспанія, Італія, Німеччина, Австрія, Угорщина, Швейцарія, Англія – сюди пролягли його закордонні маршрути. В Іспанії відвідав Кордову, Севілью, Кадіс, Альжесірас, Гранаду, Мадрид. Яскраві враження іспанської мандрівки виклав у *"Листах з Іспанії"*. Чотирнадцять подорожей на Британські острови сформували у нього чітке уявлення про Англію, про її політику і культуру, що також втілювалося в його творах (26, с.47).

Натомість видатного французького письменника-реаліста *Оноре де Бальзака (1799-1850)* манила загадкова Україна, де побував двічі (8, с.123). Гостював у польської шляхтянки Евеліни Ганської, котра мала помістя у с.Верхівня. Написав драму *"Мачуха"* та повість *"Утаємничений"*. У листопаді 1847 р. відвідав Київ. Враження про нього виклав у подорожніх нотатках *"Лист про Київ"*, опублікованих лише в 1927 році. У 1843 р. мандрує до Санкт-Петербурга.

Захопленим мандрівником екзотичними країнами був славетний представник французького реалізму другої половини XIX ст. *Гюстав Флобер (1821-1880)*. Мандруючи Близьким Сходом (1849-1851) та Північною Африкою (1859), зібрав багатий фактичний матеріал для історичного роману *"Саламбо"*. Його склали власні дорожні спостереження та історичні дослідження учених, зокрема книга давньоримського історика Полібія. Щоб на власні очі побачити руїни стародавнього Карфагену та інші місця, де відбудуться події роману, їде в Туніс (22, с.301).

Чудові романи і п'єси *Альфонса Доде (1840-1897)* увійшли до золотого фонду світової

літератури. Все ж, як на нас, більшу славу принесли йому самобутні, захоплюючі оповідання, натхненні життям Провансу – краю його дитинства. Кожна мандрівка на південь поповнювала знання про традиційну провансальську культуру, які черпав з розповідей селян і занотовував у подорожніх зошитах. Так народилася збірка *"Листи з млина"* (1869). Прованс надихнув його й на знамениту трилогію про "Тарасконського мрійника" *Таратрена*. Прагнути геройських вчинків, той мандрує в Африку, у Швейцарію, навіть на тихоокеанський острів. Мандрування Корсикою вельми прислужилося Доде при зображенні сцени виборів у романі *"Набоб"*, а матеріал поїздки в Алжир став фоном, на якому розгортаються дивовижні походеньки бравого тарасконця (11, с.344).

Для одного з головних представників французького натуралізму *Гі де Мопассана (1850-1893)* подорожі, особливо далекі, були найулюбленішою формою відпочинку. Ще коли був чиновником, пішки обійшов Бретань, побував у Швейцарії. Влітку 1881 року як кореспондент газети "Голуа" здійснив тримісячну мандрівку в Туніс і в глибину Алжиру, де тоді бушувало національно-визвольне повстання проти французьких колонізаторів. Тему мандрів утілено в його чудовому ліричному щоденнику *"На воді"* (1883) та у збірці подорожніх нотаток *"Під сонцем"* (1884). Багато вражень черпав для своїх неперевершених новел з мисливських поїздок в Нормандію (збірка *"Розповіді вальдшнепа"*) (12, с.246).

Мотив подорожі – один із головних сюжетних стержнів творчості засновника французького символізму *Шарля Бодлера (1821-1867)*. Перша його мандрівка була примусовою: батьки відправили сина в Індію, щоб уберегти його від небезпечного, на їх думку, божественного життя Латинського кварталу. Проте вже на початку плавання від туги за батьківщиною він захворів і капітан корабля відправив мандрівника-невдачу назад у Францію (11, с.169). Утім ця незавершена подорож справило на молодого Бодлера незабутнє враження й відбилася на його подальшій творчості: відтепер він часто летітиме у мріях у мандри, особливо до південних країв, де "проміння Сходу медове", де ростуть чудові квіти і дерева, що виділяють п'янке аромати... У чудовому вірші *"Запрошення до подорожі"* кличе кохану у *"найдальню путь"*, яка веде в екзотичний край *"східної розкоші"*, що *"серця єднає"*; *"де пахне чарами роса, любов, надія і краса"*; *"де в густій імлі сплять кораблі і марять про мандри дальні"* (пер. І. Петровція). Для Бодлера *"справжні мандрівці – то ті, що від'їжджають без цілі і мети..."*, котрі *"призначення і долі не втікають / І мають на устах завжди одно: "Пливім!"* ("Подорож", пер. М.Зерова).

У квітні 1864 читав у Брюсселі публічні лекції про мистецтво, що мали величезний успіх. Але виявилось, що їх організатор – шахрай. Бодлер зненавидів Бельгію всім своїм єством: і люди, і природа – все викликало у нього відразу. Бельгійці здавалися йому грубими, егоїстичними; дерева уявлялися чорними, квіти – позбавленими запахом,

а столиця Бельгії - брудною клоакою... Свою відразу до цієї країни та її народу виливає у низці ущипливих, "жовчних" віршів *"Amoenitates Belgicae"* (*"Диво Бельгії"*). У Бельгії склав ще й близько п'ятдесяти поезій у прозі, що побачили світ у книжці *"Паризький сплін"* вже після його смерті (29, р.320).

Дороги Бельгії, Англії, Голландії покликали у мандри й "короля символізму" *Поля Верлена (1844-1896)*. 1872 року подався зі своїм юним приятелем Артюром Рембо спочатку до Брюсселя, а відтак до Англії, де вели богемний спосіб життя. У липні 1873 р., у Брюсселі, за постріл у Рембо потрапив на два роки за ґрати. У в'язниці написав свої чудові вірші, зокрема поетичний цикл *"Бельгійські краєвиди"*. Спогади про мандри Голландією відбито у творі автобіографічного характеру *"П'ятнадцять днів у Голландії"* (11, с.186).

Верлен мандрував Європою з сімнадцятирічним поетом й пристрасним мандрівником (він жартома називав його "людиною з літаючими підшвами") *Артюром Рембо (1854-1891)*. Улюблений персонаж поезій Рембо – поет-волоцюга, що мріє вирватися з ненависного світу цивілізації і злитися з природою. Зобразив його у своєму знаменитому вірші *"Моя циганерія"*. Тема вірша *"П'яний корабель"* – морська подорож – символ "блукання ліричного героя у бурхливому морі життя" (29, р.496).

Мотив мандрів став взірцем сюжетної схеми творів класика світової науково-фантастичної та пригодницької літератури *Жуль Верна (1828-1905)*. Створив новий напрямок в літературі – класичну наукову фантастику – і новий тип роману, що органічно поєднував три компоненти: авантюрну фабулу, популяризацію знань і наукову фантазію, в основному інженерно-технічну (5, с. 9). Класичний тип мандрівника, котрий вирушає в подорож задля вдосконалення знань і перевірки їх досвідом, Верн доповнює типом лицаря науки.

Екзотичний колорит, такий, як у Монтеск'є, Вольтера та ін., побутує й у літературі кінця XIX ст. У своїх романах і дорожніх нарисах - *"Весілля Лота"*, *"Мадам Хризантем"*, *"Пустеля"*, *"Острів мрій"* та ін. колишній морський офіцер *П'єр Лот (1850 - 1923)* зобразив барвисті, наповнені чарівністю і навіть деякою таємничістю, картини Далекого Сходу.

Багато подорожував по Африці й Америці *Луї Фернан Селін (1894-1961)*. Навчався в Німеччині, в Англії, потім працював у Генеральному консульстві в Лондоні, наглядачем за плантаціями у Камеруні... Враження від перших мандрів описав у романі *"Подорож на край ночі"* (1932). 1935 рік започаткував другий етап мандрів: Данією, Німеччиною, Австрією, а через рік їде до Англії та СРСР. Після повернення з "країни перемоги соціалізму" пише памфлет *"Mea culpa"* (*"Моя провина"*), де заперечує самі основи комунізму і можливість соціального вдосконалення (6, с.495-496).

Як і в Рембо, неспокійна мандрівна доля була й у поета *Блеза Сандрара (Фредеріка-Луї Со-*

зе, 1887-1961). В юності об'їздив Азію, Африку, побував у Канаді, в Англії, в США, в Південній Америці, двічі приїздив до Росії. У Москві брав участь у першій російській революції. Все побачене-пережите у мандрах описав у творах *"Великдень у Нью-Йорку"*, *"Проза транссибірського експресу"*, *"Подорожні нотатки"*, *"Золото"*, *"Ром"* та ін. 1955 року вийшла друком книга спогадів про всі його мандри – *"Поведи мене на край світу"*.

Андре-Поль Жід (1869-1951) у 1926 році побував на африканському континенті. Расистські розправи французьких колонізаторів з місцевим населенням описав у творах *"Подорож у Конго"* та *"Повернення з Чаду"*. Захоплення комуністичною ідеологією привело його в 1936 році до сталінського Радянського Союзу. Від 1942 р. і до кінця війни письменник жив у Північній Африці. У 1947 році удостоєний Нобелівської премії з літератури *"за глибокі і художньо досконалі твори, в яких людські проблеми подані з безстрашною повагою до істини і глибокою психологічною проникливістю"* (11, с.643).

Всю свою енергію витрачав на численні подорожі, які вели його до глибин Азії, до островів Тихого океану, до заповідних місць США та європейських країн поет *Сен-Жон Перс (1887-1975)*. Здійснив численні мандрівки по Китаю, Монголії, Кореї, Японії і Південно-Східній Азії. Літературним утіленням його вражень стала поема *"Анабазис"* (1924), за визначенням самого автора, - *"філософсько-патетична хвала підкорювачам далечин..."*. Найбагатші поклади побаченого, пережитого, продуманого в найрізноманітніших куточках світу *"міфотворчо перетопив у свій філософсько-ліричний епос всесвіту і людства"* (17, с.508).

Любила мандри й поетична муза одного з найсамобутніших французьких поетів XX ст. *Жоржа-Леона Годо (1921-1999)*. Незліченно доріг проїхав, багато кілометрів пролетів, безліч цікавого побачив, з багатьма людьми зустрічався невтомний мандрівник-поет. Де б він не мандрував – по Франції, в Португалію, у Німеччину чи в Радянський Союз, у Грецію чи в Норвегію чи у США, – всюди прагнув уловити зірким - "репортерським", поглядом найменші деталі і тонкощі матеріального та духовного життя тамтешніх людей, збагнути національну своєрідність і загальнолюдську значущість їх культури (*"Броня"*, *"Роберт К."*, *"Росія"*, *"Неможлива дружба"*, *"At home"* та ін.). Пізнання чужих земель їде для нього не тільки через людей, а й через надбання матеріальної і духовної культури, через безсмертні творіння величі духу і мислі людської. Його ліричний герой захоплюється безсмертною красою в застиглих формах каменю, мармуру, граніту, зігрітих гарячим серцем митців. Ліричні роздуми, викликані мандрами світом, одбиті у подорожніх поезіях митця, які склали книгу *"З одного світу в інший"*. Ж.Мунен зауважив, що *"у них усе побачене й пережите, а не впорядковане так, щоб гарніше виглядало"* (18, с.12).

Завзятим мандрівником є класик сучасної французької літератури, минулорічний лауреат Нобелівської премії, *Жан-Марі Гюстав Леклезіо* (нар. в 1940 р.). Його творчість – понад тридцять романів, повістей, новел – цінна дослідженням обривів, що лежать за межами західної цивілізації (31). Для цього подорожує країнами Азії, Америки, Африки. У Мексиці та Панамі жив серед індіанців, що дозволило йому вивчити їхню мову і навіть перекласти їхні міфи. Незвичайний індіанський досвід змінив його уявлення про світ і відбився на творчості. Як свідчить роман *"Онїтча"*, подорожі взагалі і перша зустріч з морем зокрема справили вирішальний вплив на тематику і на світосприйняття письменника. У найвідомішому своєму романі *"Пустеля"* відкриває читачеві культуру кочівників, загублених у північно-африканських пісках.

Дитинство одного з найпопулярніших сучасних французьких письменників *Ніколя Фарга* (нар. 1972 р.) пройшло між Францією та Західною Африкою (14, с.2). Коли мав лише три роки, батьки переїхали спочатку до Камеруну, відтак до Лівану, а звідти – на Корсику. Малі, Буркіна-Фасо, Берег Слонової Кості – цими країнами Ніколя мандрував разом з батьком. З дипломом Сорбони їде на два роки до Індонезії. На Мадагаскарі очолює "Альянс Франсез". Африка стала його особистою темою, джерелом його творчого натхнення. Здобутий життєвий досвід знадобився йому при написанні книги *"Rade Terminus"*. Подорожні враження неспокойного, мандрівного життя Фарга лягли у низку романів: *"Огляд власності"* (2000), *"Якщо хочете, завтра"* (2001), *"One Man Show"* (2002), *"Я була за тобою"* (2006), *"Гарна роль"* (2008).

Література

1. Абрамович С. Подорож/ С.Абрамович// Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С.419-422.
2. Андреев Л.Г., Козлова Н.П., Косиков Г.К. История французской литературы: учебник для филологических специальностей вузов / Л.Г.Андреев и др. – М.: Высшая школа, 1987. – 543с.
3. Балашов Н.И. Рембо и связь двух веков поэзии/ Н.И.Балашов// Рембо А. Стихи. Последние стихотворения/ Артур Рембо/ Пер. с французского М.П.Кудинова. – М.: Наука, 1982. – С.185-300.
4. Безпечний І. Теорія літератури/Іван Безпечний. – Торонто: Молода Україна, 1984. – 304с.
5. Брандис Е. Знакомьтесь: Жюль Верн: [предисловие]/ Е.Брандис// Жан Жюль Верн. Жюль Верн// Пер. с французского. – М. - С.5-35.
6. Васильев Є. Селін Луї Фернан/ Є.Васильев// Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.2. – С.495-498.
7. Васильев Є. Бергерак Сав'єн Сірано де/ Є.Васильев// Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.1. – С.131-132.
8. Видро Ш.Бальзак на Україні// Видро Ш./ Дніпро, 1970. - №12. – С.122-124.
9. Галич О., Назарець В., Васильев Є. Теорія літератури: підручник/ О.Галич та ін. – Вид.2-е, стер. – К.: Либідь, 2005. – 488с.
10. Гуминский В.М. Путешествие/ В.М.Гуминский // Литер.энциклопед.словарь / Под общ. ред. В.М.Кожевникова, П.А.Николаева. – М.: Сов. Энциклопедия, 1987. – С.314-315.
11. Давиденко Г.Й., Чайка О.М. Історія зарубіжної літератури. ХІХ – поч.ХХ ст.: навч. посібник/ Г.Й.Давиденко та ін. – К.: Центр учб. літератури, 2007. – 400с.
12. Данилин Ю.И. Жизнь и творчество Мопассана/ Ю.И.Данилин. – М.: Худ. литература, 1968. – 255с.
13. Кірнозе З. Жід Андре/ З.Кірнозе// Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.1. – С.640-644.
14. Ксьондзик Н. Ніколя Фарг – або Ангел у книгарні "С"// www. litakcent.com.
15. Луков В.А.История литературы. Зарубежная литература от истоков до наших дней: уч. пособие / В.А.Луков. – М.: Академия, 2003. – 512 с.
16. Михайлов А.Д. Проспер Мериме – писатель и человек: [предисловие] / А.Д.Михайлов// Фрестье Ж. Проспер Мериме/Пер.с французского. – М.: Радуга, 1987. – С.5-17.
17. Москаленко М. Сен-Жон Перс/ М.Москаленко// Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.2. – С.508.
18. Мотрук В. " Писати, щоб читали й через тисячу літ...": [передмова] /Віктор Мотрук// Жорж-Леон Годо. Магнітне поле/ Пер.із французької Віктора Мотрука. – Ужгород: Видавництво Олександрі Гаркуші, 2009. – С.5-16.
19. Муравьев В.С. Путешествие// Большая советская энциклопедия/ В.С.Муравьев. – М.: Советская энциклопедия, 1975. – Т.21. – С.707-708.
20. Наливайко Д. Жерар де Нерваль / Д.Наливайко // Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.2. – С.256-259.
21. Наливайко Д.С. Україна у французькій літературі ХVІІ ст. / Д.С.Наливайко// Радянське літературознавство. – 1969. – №4. – С.40-52.
22. Пузиков А. Рыцари истины: портреты французских писателей/ А.Пузиков. – М.: Книга, 1986. – 447 с.

23. Рязанцева Т. Омріяний і неосязний. Легенди про святий Грааль у дзеркалі світової літератури/ Рязанцева Т.// Людина і світ,2000. - №1. – С.44-48.
24. Сапрыкина Е.Ю.,Шпагин П.И. Путешествие / Кр. литер.энциклоп. Гл. ред. А.А.Сурков / Е. Ю. Сапрыкина и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1971. – Т.6. – С.86.
25. Триков В. Верлен Поль/В.Триков// Зарубіжні письменники: енциклопед. довідник: в 2-х т. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – Т.1. – С.273-276.
26. Фрестье Ж. Проспер Мериме/Ж.Фрестье/Пер. с французького З.Я.Лесюка и З.В.Федотовой. – М.: Радуга,1987. – 314с.
27. Фрид Я.В. Стендаль: очерк жизни и творчества/Я.В.Фрид. – М.:Художеств. литература, 1967. – 416 с.
28. Яртись А., Мельник В. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч.посібник/А.Яртись та ін. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.
29. Agard B., Voireau M.-F.,Darcos X. Le XIX siècle en litterature/Brigitte Agard et autres. – P.: Hachette,1986. – 543р.
30. Darcos X.,Tartayre B. Le XVIII siècle en litterature/ Xavier Darcos et autres. – H.: Hachette,1986. – 399р.
31. www.top-kniha.ru, lib.usu.ru.

Мотрук Віктор Петрович – доцент кафедри іноземних мов факультету романо-германської філології УжНУ.